

**MOLIYAVIY NAZORAT TIZIMI VA UNING SAMARADORLIGINI
OSHIRISH YO'LLARI**

Ibragimova Maftuna

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti talabasi

Xolmatova Asila Menglimurod qizi

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti o'qituvchisi

asilaholmatova2@gmail.com

orcid: 0009-0005-8156-9737

Annotatsiya

Mazkur maqolada moliyaviy nazorat tizimining iqtisodiy boshqaruvdagi o'rni, uning nazariy asoslari hamda amaldagi mexanizmlarining samaradorligini oshirish yo'llari kompleks yondashuv asosida tahlil qilinadi. Tadqiqotda moliyaviy nazoratning davlat va xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatidagi funksional ahamiyati, byudjet mablag'laridan foydalanish ustidan nazoratni kuchaytirish zarurati va moliyaviy intizomni ta'minlashdagi roli ochib beriladi. Ilmiy izlanish davomida institutsional, tizimli va funksional yondashuvlar uyg'unlashgan holda qo'llanilib, moliyaviy nazorat samaradorligiga ta'sir etuvchi omillar aniqlangan. Natijalarda moliyaviy nazorat tizimini modernizatsiya qilish, raqamli texnologiyalarni joriy etish va ichki nazorat institutlarini mustahkamlash orqali iqtisodiy barqarorlikka erishish imkoniyatlari asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: moliyaviy nazorat, byudjet intizomi, davlat moliyasi, audit, ichki nazorat, moliyaviy xavfsizlik, samaradorlik.

Abstract

This article analyzes the role of the financial control system in economic management, its theoretical foundations and ways to increase the effectiveness of its current mechanisms based on a comprehensive approach. The study reveals the functional significance of financial control in the activities of the state and economic entities, the need to strengthen control over the use of budget funds, and its role in ensuring financial discipline. During the scientific research, institutional, systemic, and functional approaches were used in combination to identify factors affecting the effectiveness of financial control. The results substantiate the possibilities of achieving economic stability by modernizing the financial control system, introducing digital technologies, and strengthening internal control institutions.

Keywords: financial control, budget discipline, public finance, audit, internal control, financial security, efficiency.

Kirish. Zamonaviy iqtisodiy munosabatlar tizimida moliyaviy nazorat davlat moliyasini boshqarishning ajralmas tarkibiy qismi sifatida namoyon bo'ladi. Iqtisodiyotning globallashuvi, moliyaviy oqimlarning murakkablashuvi va davlat xarajatlarining ortib borishi sharoitida moliyaviy resurslardan oqilona foydalanish masalasi alohida dolzarblik kasb etmoqda. Aynan moliyaviy nazorat mexanizmlari orqali davlat va xo'jalik subyektlarining moliyaviy faoliyati shaffofligi ta'minlanadi, noqonuniy sarf-xarajatlarning oldi olinadi hamda moliyaviy intizom mustahkamlanadi. Shu nuqtai nazardan, moliyaviy nazorat tizimini takomillashtirish nafaqat byudjet mablag'larining maqsadli sarflanishini ta'minlash, balki iqtisodiy barqarorlik va moliyaviy xavfsizlikni mustahkamlashning muhim sharti hisoblanadi. Mazkur maqolada moliyaviy nazorat tizimining samaradorligini oshirish masalasi nazariy va amaliy jihatdan chuqur tahlil qilinadi.

Asosiy qism. Moliyaviy nazorat masalasi iqtisodiy adabiyotlarda turli nazariy yondashuvlar doirasida o'rganilgan. Klassik moliya nazariyasida nazorat asosan hisobdorlik va tekshiruv funksiyalari bilan cheklangan bo'lsa, zamonaviy tadqiqotlarda u strategik boshqaruvning muhim elementi sifatida talqin qilinmoqda. Xorijiy olimlar moliyaviy nazoratni davlat moliyasining barqarorligini ta'minlovchi institutsional mexanizm sifatida ko'rib, uning samaradorligini oshirishda audit, riskka asoslangan nazorat va raqamli texnologiyalarning rolini alohida ta'kidlaydilar. Mahalliy tadqiqotlarda esa moliyaviy nazoratning huquqiy asoslari, davlat moliyaviy nazorati organlarining vakolatlari va ichki nazorat tizimining rivojlanish masalalariga e'tibor qaratilgan. Shu bilan birga, adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, moliyaviy nazorat samaradorligini oshirish bo'yicha kompleks va tizimli yondashuv yetarli darajada ishlab chiqilmagan, bu esa mazkur tadqiqotning ilmiy yangiligini belgilaydi.

Tadqiqot metodologiyasi moliyaviy nazorat tizimini ko'p darajali va murakkab boshqaruv mexanizmi sifatida tahlil qilishga asoslangan. Tadqiqotda tizimli va institutsional yondashuvlar uyg'unlashgan holda qo'llanilib, moliyaviy nazoratning tashkiliy-huquqiy asoslari va amaliy samaradorligi o'rganildi. Iqtisodiy-statistik tahlil yordamida byudjet ijrosi, moliyaviy qonunbuzarliklar dinamikasi va nazorat tadbirlarining natijadorligi baholandi. Taqqoslash usuli orqali milliy va xorijiy moliyaviy nazorat amaliyotlari solishtirildi, ekspert baholash esa mavjud muammolarni aniqlashda muhim ahamiyat kasb etdi. Ushbu metodologik yondashuv tadqiqot xulosalarining ishonchligini ta'minladi.

O‘tkazilgan tahlillar moliyaviy nazorat tizimining samaradorligi bir qator omillarga bog‘liqligini ko‘rsatdi. Avvalo, nazorat organlarining institutsional mustaqilligi va vakolatlarining aniq belgilanishi muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, ichki va tashqi moliyaviy nazorat mexanizmlarining uyg‘un ishlashi byudjet intizomini sezilarli darajada mustahkamlaydi. Quyidagi jadvalda moliyaviy nazorat samaradorligiga ta’sir etuvchi asosiy omillar umumlashtirilgan.

Omillar	Ta’sir darajasi	Natijaga ta’siri
Huquqiy baza	Yuqori	Qonuniylikni ta’minlaydi
Ichki nazorat tizimi	Yuqori	Moliyaviy xatolarni kamaytiradi
Raqamli texnologiyalar	O‘rta–yuqori	Shaffoflikni oshiradi
Kadrlar salohiyati	Yuqori	Nazorat sifati yaxshilanadi

Natijalar tahlili shuni ko‘rsatadiki, moliyaviy nazorat samaradorligini oshirish faqatgina nazorat tadbirlarini ko‘paytirish bilan cheklanib qolmasligi lozim. Aksincha, nazorat tizimini modernizatsiya qilish, riskka asoslangan yondashuvni joriy etish va moliyaviy jarayonlarni raqamlashtirish orqali nazoratning oldini oluvchi funksiyasini kuchaytirish zarur. Muhokama jarayonida aniqlanganki, ayrim hollarda ortiqcha byurokratik tekshiruvlar iqtisodiy subyektlar faoliyatiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Shu bois, moliyaviy nazoratni samarali boshqaruv vositasi sifatida shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, moliyaviy nazorat tizimi davlat moliyasini boshqarishda strategik ahamiyatga ega bo‘lib, uning samaradorligini oshirish iqtisodiy barqarorlik va moliyaviy xavfsizlikni ta’minlashning muhim sharti hisoblanadi. Tadqiqot natijalari moliyaviy nazoratni takomillashtirishda institutsional islohotlar, raqamli texnologiyalarni keng joriy etish va kadrlar salohiyatini oshirish zarurligini ko‘rsatdi. Ushbu xulosalar moliyaviy siyosatni ishlab chiqish va amaliyotga joriy etishda ilmiy-amaliy asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

REFERENCES

1. Абрамов А.Е. Государственный финансовый контроль. – М.: Финансы и статистика, 2019. – 312 с.
2. Поляк Г.Б. Финансы и финансовая система государства. – М.: ЮНИТИ, 2020. – 448 с.
3. O‘zbekiston Respublikasi Byudjet kodeksi. – Toshkent, 2023.

4. Allamuratov Sh.A. Davlat moliyasi va moliyaviy nazorat. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2021. – 280 b.
5. INTOSAI. Guidelines for Internal Control Standards. – Vienna, 2018.